

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΓΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ
ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ
1954

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Η "ΦΛΟΓΕΡΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ,"

(Τὸ β' μέρος τοῦ Β' τόμου τῆς μελετῆς: «Ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ Ἐποχὴ του»—ζ')

ΛΟΓΟΣ ἘΝΑΤΟΣ. Τὸ πλαίσιο δὲν ἀλλάζει. Καὶ πάντα ὁ δωρικός ναός, ἀπλὸς καὶ τρισημέγας.

Μ' ἀπὸ τῆς πρώτης στροφῆς τὸ νευρικό λύγισμα τοῦ στίχου—ὁ δεκαπεντασύλλαβος ἐδῶ δὲν εἶναι, ὅπως στοὺς ἄλλους λόγους, μόνος κυρίαρχος· οἱ λιγούσυλλαβοὶ στίχοι πού συμπλέκονται μαζί του προδίνουν τὴν ταραχὴ καὶ τὴν ἀγωνία, ὀργὴ καὶ πάθος—τὸ νευρικό λύγισμα τοῦ στίχου φανερώνει ἕνα ξαφνικό ζύπνημα μέσα στὴν ψυχὴ κάποιου μεγάλου ἔρωτα πού ἡ σωπηλὴ γοητεία τῆς νέας θρησκείας δὲν ἀρκεῖ γιὰ ν' ἀναχωνέψῃ. Ὁ Ποιητὴς ἔχει κλειθεῖ μέσα του τὸ ὄραμα τῆς κλασικῆς ὁμορφιάς πού ἐκφράζει σὲ ἀφραστὴ τελειότητα ὁ πολυμήντος ἀπὸ τὸν ἴδιο Ναός. Βλέπει τώρα τὸ χάλασμα, τὸ μόλεμα, τὴ σαϊτιά τοῦ βάρβαρου χριστιανοῦ.

Ὅσο κι ἂν μέσα στὴν ψυχὴ ἀναδεύεται ἡ ἐκστατικὴ πίστη τοῦ καλόγερου, ὁ Ποιητὴς δὲν εἶναι Βυζαντινός, εἶναι ἕνας σύγχρονος Ἕλληνας, ἀποκαθαρμένος ἀπὸ τὸν τυφλὸ φανατισμὸ τῆς θρησκοληψίας, ἡ συνείδησή του εἶναι ἱκανὴ νὰ ζευγαρώσῃ τὸν χριστιανισμὸ καὶ τὸν παγανισμὸ του, πασικίζοντας ἀπὸ τὸν ὑμέναιο τοῦτο νὰ χαρῆ τὸ τέκνο τῆς νέας ὁμορφιάς τοῦ αἰῶνα του. Ἐχει τὴ δύναμη νὰ εἶναι χριστιανὸς καὶ συνάμα νὰ συγκινεῖται ἀπὸ τὴν ἀνθήση τοῦ ἀρχαίου πνεύματος. Διαβάζοντας κανεὶς, ὕστερ' ἀπὸ τὸν θρησκευτικὸν ὕμνο τοῦ Ὁ γ δ ο ο υ Λόγου, τοὺς πρώτους στίχους τοῦ Προοιμίου τοῦ Ἐνατοῦ Λόγου, νομίζει πῶς ἀκούει τὸν φανατικὸ τῆς ἀρχαίας θρησκείας νὰ ὑψώνεται καταφρονητὴς τῶν ἀστόχαστων καὶ τῶν τυφλῶν ἔργων τῶν μανιακῶν τῆς νέας πίστεως.

Καὶ ἀπλὸς καὶ τρισημέγας Ναί. Μά μέσα στὴν ἀπλότη καὶ τὴ μεγαλοσύνη του κακοσημαδεμένος ἀπὸ τὸ μάτι τὸ τυφλὸ καὶ τὸ σκληρὸ τὸ χέρι τοῦ Ναζωραίου. Γιὰ κοίτα! Σ' ἔφτασε καὶ σὲ λάβωσε, χιονάτο περιστέρι, τοῦ κληγοῦ ἢ σαίττα! Στῆς ὁμορφιάς τὸν οὐρανὸ σὰ νὰ μὴν εἶχες γέγραμ τῆς μαστοριάς ἀστέρι ἐσύ. Κ' ἔγυρες καὶ μολεῦτῃς σὰν ἀπὸ ἕνω σπέρμα, καὶ τοῦ καθάρου ὁ θησαυρὸς, παράξενος γασμαύλος καὶ τοῦ σιμνοῦ πολύθεου μετώπου σου ἕνας τροῦλλος κορώνα ἀναγελαστική.

Ἔτσι ἕνας ρήγας βάρβαρος, ὁ μέγας Κωνσταντῖνος, μπόγισ τοῦ Ἀπόλλωνα ἔγινε, τοῦ ὠραίου θεοῦ, καὶ ἀπάνου στὸ μαρμαρένιο ἀκέφαλο κορμὶ το ἁρμονισμένο, τοῦ ρηγικού σου κεφαλῶ τὸ εἶψαλο στηλώνει, καὶ νὰ! σκιάχτρο τὸ ἀγαλμα, πού εἶταν χαρὰ τοῦ κόσμου!

Μά τέτοια εἶναι ἡ μοῖρα τοῦ δωρικοῦ ναοῦ,

τοῦ τρισημέγας. Θαρρεῖς πῶς μέσα στὸν περίβολο τῶν περήφανων στύλων του μαντρίστηκε ἀπὸ τὰ χρόνια τὰ πανάρχαια ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ. Κι ἀπάνω ἀπὸ τὸν Ἱερὸ Βράχο πέρασαν ὅλοι οἱ ἀνεμοὶ κι ὅλες οἱ μπόρες ἀφίνοντας κάθε τόσο τὰ σημάδια τους στὸν πάνσεπτο ναό...

Κάθε φορὰ πού ἀλύπητα μιὰ Μοῖρα τὸ Γένος θὰ χτυπήσῃ, καρδιά τοῦ Γένους, ὁ ναός θὰ τὸ πρωτοδεχθῆ κατὰβαθα τὸ χτύπημα καὶ θὰ σιωπῆ καὶ θὰ ραίσῃ.

Καὶ θὰ τὸν κάμῃ χριστιανὸ ὁ βυζαντινός, ὁ φράγκος θὰ τὸνε φραγκέψῃ, καὶ θὰ φορέσῃ τὸ σαρῖκι, ἀγαρηνός, καὶ κάθε φορὰ θὰ χυθῆ νὰ τὸν κουρσέψῃ. Καὶ νὰ! θαλασσοτινάχτῃ στὸ θεῖο κορμὶ τοῦ ἀπάνου, φωτιά τοῦ Βενετσάνου! Καὶ θὰ καῖ. Καὶ σύντριμμα, θὰ ρέψῃ. Καὶ τότε, ποιὸς θὰ τὸ πιστέψῃ; Στερνὸς ἀφέντης θὰ κολλήσῃ στὸ Ἱερὸ ρημάδι ὁ Δάσκαλος νὰ τὸ μολέψῃ.

Ὅσο πού νάρθῃ ὁ Ποιητὴς νὰ ξαναστυλώσῃ, καινούργιο χτίσμα, τοῦ Λόγου τὸ ναό. Ὅπως ὁ Παρθενώνας, στάθηκε μάρτυρας τῆς ἑλληνικῆς ἀκμῆς, πραγματώνοντας σὲ ἀφθαστὴ ἁρμονία τὴν Ἱδέα καὶ τὴν Τεχνικὴ καὶ στάθηκε διαλαλητῆς τῆς κλασικῆς αἴγλης μέσα στὸ πέρασμα τῶν ἐποχῶν καὶ στὴ διαδοχὴ τῶν πολιτισμῶν, τὸ ἴδιο στάθηκε μάρτυρας ὅλων τῶν ἔθνικῶν περιπετειῶν καὶ πρῶτο τους θῦμα. Ὁ Ποιητὴς πού τοῦ ὑψωσε τρόπαιο στὸν Τρίτο Λόγο καὶ τὸν δοξολόγησε στὸν Ἐβδομο, τώρα πονεῖ ἀπὸ τὰ τρισημέγας τοῦ εἶναι του γιὰ τὰ τραύματά του. Συμφορὰ μέσα στὶς συμφορὲς θεωρεῖ καὶ τὸν δασκαλισμὸ πού ἀπλώσε εἶτε τὸ χέρι εἶτε τὴν κούφια σκέψη του στὸ Ἱερὸ ρημάδι γιὰ νὰ τὸ μολέψῃ.

Κι ὅπως ὁ Ποιητὴς στὸν Ἐβδομο Λόγο μᾶς ἔδωσε μιὰν ὀλόκληρη ἐπικὴ «τοιχογραφία»—καθὼς τὴν χαρακτηρίζει— τοῦ ναοῦ προτοῦ ἐρειπωθῆ, μᾶς δίνει στοὺς στίχους πού ἀκολουθοῦν μιὰν ἄλλη «τοιχογραφία» τοῦ ἐκχριστιανισμένου ναοῦ συμβολίζοντας, κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῶν προοιμιακῶν στίχων, τὴ βίαιη εἰσβολὴ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος στὰ ἱερῶτα τῆς εἰδωλολατρικῆς ζωῆς. Τώρα πού «θρασὰ τὸ χέρι του ἀγγίξε ὁ βυζαντινὸς τεχνίτης» ὁ ναός ἀλλάξε ὄψη—ἀλλαξοπίστησε. Μέσ' ἀπὸ τὴν ὀλονοιχτῆ πόρτα ὁ ἥλιος ἐμπαινε ἄλλοτε χεῖμαρρες φωτὸς—τώρα οἱ φεγγίτες, τρύπες, κλειστὲς—κι αὐτὲς μὲ τὰ πυκνὰ καφάσια...

λὲς πῶς τ' ἀφίνουε τὸ φῶς τὸ ἡμερινό, σὰν ἕνω, χλωμό, ὑπερούσιο, μυστικό, νὰ φτάνη ὡς ἐκεῖ μέσα

Καὶ παντοῦ ἡ βυζαντινὴ χλιδὴ, τὰ φανταχτε-
ρὰ φορέματα, τὰ πολίτικα στολίδια, ἀγωνί-
ζονται νὰ καλύψουν τὴ δωρική γυμνὴ ὁμορφιά.

Μὰ τοῦ κάκου. Ἔνα ἀνάγλυφο, «καρπιοί,
στεφάνια, βούκρανα, λουλαύδια, ἀμπελοκλά-
δια»—ὄλος ὁ ζεστός χυμὸς τῆς γραμμένης ἀπάνω
στο μάρμαρο ἀρχαίας ζωῆς, ἀνατηδᾶει πολλές
φορές, ξαφνιασμένος μέσα στὴν πένθιμη μυρωδιὰ
τοῦ λιβανιοῦ, γιὰ νὰ μολέψη τὸ χριστιανικὸ
μπόλιασμα μὲ τὸ παγανιστικὸ τοῦ χαϊδολό-
γημα.

Καὶ τοὺς ἀγγέλους τοὺς χρυσοὺς οἱ σφιγγες μαρμαρένιες
τηρᾶνε, πόντ' ἀδύγητες, καὶ μιά φτερογοφόρα
γυναῖκα, σπουδασμένη τὴ φυλλωσιά κομμένη,
στὴν πλάτη ἀπάνω, ἀκαλιστὴ τῆς πολυθρόνας, δείχνει
τὸ παγανὸ τῆς πρόσωπο, τὸ ξαφνιασμένο μάτι.

Νοιώθεις ἴσαμε τὴν ὥρα τὸν πόνο, τὸν βαθύ-
τατο πόνο τῶν σεπτῶν μαρμάρων ποὺ γίνου-
νται ἱλαστήρια θύματα τῆς χριστιανικῆς μαγίας.
Φουκτώνει μέσα σου ἡ νοσταλγία γιὰ τὸ χαμέ-
νο ὄνειρο τῆς ἀρχαίας ὁμορφιάς καὶ ἐτοιμάζε-
σαι νὰ συνταχθῆς ψυχικὰ μὲ τὴν ἀποδιωγμένη
θεὰ ποὺ ἔγινε ἀχνὸς καὶ πῆγε στὴ χώρα τῶν
Κιμμέριων καὶ τῶν Λαιστρυγόνων τὸν τόπο
ν' ἀναζητήσῃ ἄσυλο καὶ σκέπη. Τὸ ἀρχαῖο πνεῦ-
μα, τραυματισμένο περιστέρι, φτεροκοπᾶ καὶ
μαδιέται μέσα στὸν περίβολο τῶν δωρικῶν στυ-
λῶν ποὺ μαυρίζουν τώρα ἀπὸ τοὺς καπνοὺς
τῶν θυμιατῶν καὶ στὶς αὐστηρὲς πέτρες τοῦ
ναοῦ παιχνιδίζουν τώρα τρεμίζοντας οἱ μυστι-
κοὶ ἴσκιοι ἀπὸ τὰ θαμπόφωτα καντήλια. Κλει-
σμένη τώρα ἡ πανύψηλη θύρα ποὺ γίνονταν
πύλη θριαμβικὴ στὸν ἀττικὸν ἥλιο. Ἐχεις τὸ
συναίσθημα τῆς καταλυτικῆς ἐπιδρομῆς ποὺ ἀ-
φανίζει, λίβας καυτερός, τὸ λουλούδισμα πολι-
τισμοῦ πανωραίου ποὺ τὸν σεβάστηκε ὁ καιρὸς
περνώντας «σάμπως ντροπαλά καὶ φοβισμένα»
ὡς τὴν καταραμένη ὥρα ποὺ θὰ φυτρώσουν οἱ
Ἀλάριχοι. Κ' ἴσως τὸ συναίσθημα τοῦτο νὰ μέ-
νει ἀκόμη ζωντανὸ σ' ὅσους δὲν γοητεύει τῆς χρι-
στιανικῆς πίστεως ὁ κατακλυσμὸς καὶ πιστεύουν,
ὅπως ὁ Νίτσε, πὼς ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς
ἔχασε γιὰ πάντα τὸ ἀκριβώτερο ἀγαθὸ—τὸ ἀρ-
χαῖο πνεῦμα καὶ τὸν ἀρχαῖο τρόπο ζωῆς—μὲ
τὴ «βάρβαρη εἰσβολή» στ' ἅγια χῶματα τῆς
θρησκείας τοῦ Ναζωραίου. Ὅμως ὁ Ποιητὴς
δοκιμάζει τὴ γοητεία ποὺ τὴν ἀρνιέται ὁ νεώ-
τερος ἔθνικός. Γιατί ὁ Παλαμᾶς εἶναι ὑφασμένος
μὲ τὸ ἴδιο στημόνι ποὺ ἐπλεξε τὴν ἑλληνικὴ ψυ-
χὴ ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ ὡς τὰ συγκαιρινὰ τὰ
χρόνια. Ἄν ἀγαπᾶ κι ἂν ἡ καρδιά του ματώνει
ἀπὸ τὸ κακομεταχείρισμα τῶν σεπτῶν μαρμά-
ρων, κι ἂν πολλὰς φορές ἡ ψυχὴ του συμπορεύε-
ται μὲ τὴν ἐξόριστὴ θεὰ—τὸ πρῶτο δοξολόγη-
μά του δὲν ἦταν σ' ἐκείνην;—ὅμως ἡ ματιά
του εἶναι νοτισμένη ἀπὸ τ' ἀνάβλεμμά της στὴν
πνευματικὴ μάννα τοῦ Χριστοῦ. Κ' ἔτσι, ὅταν ἡ
συγκίνηση γιὰ τὸ ἱερὸ ρημάδι (ποὺ συχνὰ καὶ
στά ὑστερινὰ τὰ χρόνια θὰ τὸν δυναστέψη),
περάσῃ σὰν ἀνεμικὴ ἀπὸ τὴν ψυχὴ του, ὁ ἐκ-
στασιακὸς θαυμασμὸς, συντροφεμένος ἀπὸ τὸ
ἀξεχώριστο ἐκεῖνο αἶσθημα τῆς παγανιστικῆς
γυναικολατρίας ποὺ ἐμψυχώνει τὴν αὐτὴ θρη-

σκευτικότητα καὶ τὴ ντύνει μὲ κάποιον ἀμαρ-
τωλὴν ὑλικότητα, θ' ἀναδοθῇ σὲ στίχους ὅπως
αὐτοὶ, ποὺ δίνουν μιὰ δυνατὴ στροφή στὸ πνεῦ-
μα καὶ τ' ἀναγκάζουν ν' ἀφιερωθῇ στὸ νέο,
τὸ ἀντίμαχο, σύμβολο :

Ἀπένου ἀπὸ τὸ ἱερὸ, στὴ βαθουλὴ ἀχιβάδα,
ζωγραφιστὴ μὲ τὸ ψηφί, ξεχωρισμένη, λάμπει.
ὄλορη, ἀστόλστη, κομὰ κορῶνα δὲν τῆς πρέπει.
Μήτε παιδί στὴν ἀγκαλιά. Μόνη. Καὶ σὰν πλασμένη,
Ὀλύμπια θύμηση στερνὴ, ἀπὸ ἀττικὸ τεχνίτη.
Κρυψάνας τοῦ χαϊκού κορμιοῦ, στυρτὸ βαριά ὡς τὰ πέδια
τὸ φῶριμα τὸ πράσινο, κι ὁ βυσαίνης ὁ πέπλος
μαστο-εὐτὰ διπλώνεται καὶ ἀπλώνεται καὶ πάει
κάτω, ἀπ' τὸ γόνα τὸ ζερβὶ καὶ σὰ φτερὸ φαντάζει.
Καὶ ἀπαλογύριστη διξιά κι ἀκούμπημένη ἀπάνου
στὸ δεξιὸ πόδι, ἀνάλαφρα λυγίζει πρὸς τὰ πίσω
τ' ἄλλο τῆς πόδι, καὶ βαστᾶ μὲ τὸ ζερβὶ τῆς χέρι
στὸν κόρφο τὸν πανάμωμο τὴν ἀλικὴ τὴ σκέπη.
Καὶ στέκει σὰ στοχαστικὴ καὶ σάμπως καρτερώντας
τ' ἀμάξι τὸ χερουβικὸ νὰ φύγῃ ταξιδεύτρα.

Καὶ νά, μέσα στὸν πάνσεπτο ναό. Ὁ Βουλγα-
ροχτόνος. Ἡ ἐπικὴ πορεία ἔχει συντελεσθῆ. Ὁ
προσκυνητὴς στρατὸς βρίσκεται στὸ τέρμα τῆς
μεγάλῃς διαδρομῆς του, ὅπως τὴν εἶδαμε στοὺς
Λόγους ποὺ προηγήθηκαν. Ὅμως, τὴν ἴδια
διαδρομὴ ἔχει ἐπιτελέσει καὶ ἡ ψυχὴ μας, περ-
νώντας ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς σταθμοὺς τῆς ἑλληνι-
κῆς ἱστορίας. Εἶναι σταθμοὶ ποὺ δὲν ἐντοπι-
ζονται σὲ ὠρισμένη χρονικὴ περιοχὴ. Ὁ Ποιητὴς
ἔχει εὐρύνει τὰ πλαίσιά του καὶ μέσα σὲ τοῦτα
κινήθηκε ἀνετα ὁ ἀρχαῖος κόσμος, —ὅπου ἡ ἀνά-
γκη τὸ καλοῦσε—, καὶ ὁ βυζαντινὸς μὲ ὅλη τὴν
τραγικὴ ἐποποιία του. Ὁ ἀναγνώστης, μὲ τὴν
ἀνάλυση ποὺ συνώδεψε τοὺς ὀχτῶ προηγού-
μενους Λόγους, ἂν δὲν κατάρθωσε νὰ παρα-
κολουθήσῃ τὸν ἐπικὸ μῦθο—γιατί, πράγματι,
μῦθος συνεπῆς, μὲ ἀφηγηματικὴν ἐνότητα δὲν
ὑπάρχει, παρὰ μόνον ἡ σταθερὴ ἐκείνη γραμμὴ
τῆς πορείας ποὺ ξετύλιγε ὀλοένα τὸ τοπίο
καὶ τὴν ἱστορία καὶ δίνει στὸν Ποιητὴ τὴν εὐ-
καιρία νὰ ἐκταθῇ λυρικά σὲ γεγονότα καὶ σὲ ὀρα-
ματισμοὺς ποὺ συνδέονται ἀναπόσπαστα μὲ τὴν
ἀναδιπλώσει τῆς ἑλληνικῆς μοίρας— μπόρεσε
ὅμως, ἂν δὲν ὑπερβάλλω τὴν ἀξία τῆς ἀνάλυσης,
νὰ ἀναπλάσῃ μέσα του τὴν ἠθικὴ θερμοκρασία
τοῦ τραγουδιοῦ καὶ νὰ δικαιώσῃ τὸν σκοπὸ τῶν
παρακβάσεων του ἀφοῦ οἱ παρακβάσεις αὐτές,
ρευστοποιώντας τὴν ἀφήγησι, στερεοποιοῦν
τὴν ποιητικὴ πρόθεσι. Καὶ ἡ πρόθεσι τούτη
εἶναι νὰ προετοιμασθῇ ἡ μοιραία καὶ ἡ κρίσιμη
στιγμὴ ποὺ ὁ κεντρικὸς ἥρωας θὰ παρασταθῇ
σὰν ἡ συνισταμένη τῶν ἀρετῶν δύο κόσμων, τοῦ
ἀρχαίου καὶ τοῦ βυζαντινοῦ, στὴν ἐνότητα τῆς
ἐξέλιξης τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος. Ἡ ἐνότητα
τούτη δὲν ἐξαντλεῖται στὴ συγκρητοποίηση τοῦ
ἀρχαίου καὶ τοῦ βυζαντινοῦ ἱδανικοῦ προε-
κτείνεται στά νεώτερα χρόνια, προσπαθώντας
νὰ δείξῃ τὴ λογικὴ συνέπεια καὶ συνέχεια τῆς ἑλ-
ληνικῆς φυλῆς.

Στοὺς προηγούμενους Λόγους ὁ Ποιητὴς
μᾶς εἰδείξε τὴν εἰδὴ τοῦ ἥρωά του. Ἡ παράστασή
της στὸν Τρίτο Λόγο κέρδησε τὴν ψυχὴ
μας. Εἶχε τὸ πλάτος καὶ τὴ μεγαλοσύνη τῶν ἐπι-
κῶν ἥρωων ἀπὸ τοὺς ὁποίους κρέμονται συχνὰ
τὰ πεπρωμένα λαῶν καὶ ἀτόμων. Τώρα, στὸν

Ἐνατο Λόγο, ὁ Ποιητὴς ἐτοιμάζεται νὰ μᾶς δείξη τὴν ψυχὴ του, τὴ βαθύτερὴ του συνείδηση—ἐτοιμάζεται νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ τὸ αἰνίγμα τῆς ὑπαρξῆς του (1). Ὅλη ἡ προσίμια τῆς ἐξομολόγησής του περιγραφὴ δὲ στέκεται στὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα τῆς μορφῆς του. Αὐτὴν τὴν γνωρίζουμε ἤδη. Οἱ στίχοι ποὺ μᾶς προπαρασκευάζουν γιὰ τὸ ἐσωτερικὸ δράμα τοῦ Βουλγαροχτόνου, προσπαθοῦν νὰ διαπεράσουν τὸ ἀνθρώπινο σχῆμα γιὰ νὰ συλλάβουν κάτι ἀπὸ τὸ μυστήριον τῆς ψυχῆς

... Γρικὰ χωρὶς ν' ἀκούῃ δὲ βλέπει
κι ἀνίσως δείχνει πὼς κοιτᾷ.

Μάταια «παπαδες καὶ δασκάλοι—ψόφιοι ρητόροι, ἀδαιοί σοφοί, τεχνίτες παπαγάλοι—τ' ἀρχαίου τοῦ Λόγου, ξωτικά ποὺ τὴ ζωὴ ψευτίζουν...» (2) διπλώνουν τὴ ραχοκοκκαλιά τους μπροστὰ στὸν Αὐτοκράτορα καὶ μὲ βυζαντινὰ ἀερόλογα τοῦ πλέκουν τὸν ἔπαινον. Ἡ δική σου σκέψη εἶναι ὅλη δοσμένη στὴ δέηση. Δέηση παράξενη, διπρόσωπη: «Καλόγερος ἀντάμα καὶ ἀπελάτης...» ὁ Βουλγαροχτόνος. Μέσα στὶς τρεῖς τοῦτες λέξεις κλείνεται καὶ ἀναλύεται ὁλόκληρη ἡ ψυχολογία, ὁ δραματικὸς ἐσωτερικὸς διχασμὸς τοῦ Βυζαντινοῦ ἥρωα...

Διπρόσωπη: καλόγερος ἀντάμα καὶ ἀπελάτης, τὸ μαῦρο ράσο τῆς χρυσῆς βαραίνει ἀρματωσιά. Καὶ δυὸ ἀζευγάρωτοι χοροὶ τὴ δέηση ἀρμονίζουν. Ὁ πρῶτος, ἡ τραπὴ ζωὴ. Καὶ μέσα του γυρίζουν, ἀστράφτουν, ξαναπλάθονται, βογγοῦν τὰ κοσμικά. Ὁ δεύτερος, ὀνειράτα σκορπίζει ἐκατακτικά... Λευκὸ τὸ μοσκολίβανο, χρυσὸ τὸ θυμιατήρι. Κι' ὁ βασιλιάς ἀμίλητος· καὶ δέεται. Μιά ψυχὴ.

Ἡ ἐξομολόγησις τοῦ Βουλγαροχτόνου θὰ γίνῃ κάτω ἀπὸ τοῦτα τὰ δύο πλεγμένα τόξα: τοῦ ἥρωα καὶ τοῦ καλόγερου. Καὶ τὰ τόξα, θαρρεῖς, προεκτείνονται, γίνονται κύκλος καὶ ἀγκαλιάζουν τὴ βυζαντινὴ ψυχὴ στὴν πνευματικώτερη τῆς ἔκφραση. Ἡ πρώτη μολπὴ, μολπὴ ἀμίλητη, εἶναι γιὰ τὴν Παναγιά ποὺ ὁ τρανὸς ὁ βασιλιάς ἤρθε νὰ τῆς γίνῃ προσκνητής. Καὶ κάθε τόσο, ὅσο διαρκεῖ ἡ ἐξομολόγησις τοῦ Βουλγαροχτόνου, ἀναδίνονται ὡς ἐγκάρδιος εὐλαβικὸς χαιρετισμὸς, κάποιοι στίχοι ποὺ τοὺς θαρρεῖς συντρίμμα —ὅταν δὲν εἶναι ἐλεύθερες μεταποιήσεις, των— ἐκκλησιαστικῶν ἐγκωμίων στὴν Ὑπέρμαχο Στρατηγόν. Ἐπιχειρῶ ἐδῶ μιὰ συρραφὴ ἀπὸ διάσπαρτους στίχους γιὰ νὰ βοηθήσω τὸν ἀναγνώστη νὰ σχηματίσῃ ἕνα αὐθαίρετο σύνολο, ποὺ ἐπιβάλλεται μὲ τὴν καταναυχτικὴ γοητεία του:

Μαρία Κυρά Ἀθηνιώτισσα, πῶς γαληνὴ πῶς ὠραία,
στὸν πῶς ὠραίο, πῶς γαληνὸ μέσα στοὺς θρόνους θρόνο,

(1) Ὁ κ. Τσάτσος πολὺ ἐπιδέξια καὶ μὲ πολλὴν εἰσδυτικότητα ἀναλύει αὐτὴ τὴν κλιμακωτὴ ἐμφάνισις τοῦ ἐπικοῦ ἥρωα τῆς Φλογέρας, στὸ ἔργο του: Παλαμᾶς (σελ. 227). Διαφωνῶ ὅμως μὲ τὴν ὑποστηριζόμενη γνώμη πὼς οἱ παρεμβατικὲς περιπλανήσεις τοῦ Ποιητῆ στερεοποιοῦν «τὴν οἰκοδομική, τὴν αἰσθητικὴ καὶ πνευματικὴ ἐνότητα τοῦ ἔργου». Θὰ προτιμοῦσα νὰ σταθῶ στὴν τρίτη ἐνότητα—τὴν πνευματικὴ—καὶ νὰ κάμω τὴν ἀφαίρεση τῶν ἄλλων δύο.

(2) Σατυρικὸ χτύπημα τοῦ λογιωτατισμοῦ ποὺ συμβολίζει «τὴν ὀπισθοδρομικὴ στενοκεφαλιά»—λέει ὁ Ποιητὴς στὴν περίληψή του.

νικήτρα ἐσὺ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ σκέπη τῆς Ἀθηνᾶς!

Στὸν πόλεμον ὀδηγήτρα Ἐσὺ, μεσίτρα στὴν εἰρήνῃ,
Ὑπέρμαχο Στρατηγίτσα, σ' Ἐσὲ τὰ νικητήρια!

Μ' ἐσὲ ξημέρωσε ἡ χαρὰ καὶ σβεί ἡ κατάρρα, πῆρε
μ' ἐσὲ, Μητέρα, κι ὁ Θεὸς τὴν ὀμορφιά τοῦ βρέφους,
κι ὁ γέρον κόσμος ἄλλαξε καὶ νιὸς ξαναστυλώθη.

Σκέπη τοῦ κόσμου πῶς πλατεῖα ἀπ' τὸν κόσμο, στὸ σκοτάδι
πύρινη στίβη ὀδηγητή, καὶ τῆς Ψυχῆς λιμάνι
καὶ ποταμὸ ποὺ μᾶς κυλᾷ τὸ μέλι καὶ τὸ γάλα!

Ἄγνο βιβλίον καὶ ζωντανὸ ποὺ τόχει σφραγισμένον
τὸ Πνεῦμα, ῥόδο ἀμάραντο, πύρινη θρόνη, χαίρει!

Φύτρωσε, βέργα μυστικὴ, τὸ ἀμάραντο λουλούδι,
ἄρμα τοῦ Ἐσῆνα διάλεξε κι ὁ νοητὸς ὁ ἥλιος.

Ὅπου ἐσταξῆς, τὸ γιάτρες τὸ φλόγισμα τοῦ εἰδῶλου,
Δροσιά, γιὰ Σένα κι ὁ ὕμνος μου σ' αἰῶνες τῶν αἰῶνων.

Τοὺς φιλοσόφους ἀσοφούς δείχνεις, καὶ μωρολόγους
τῶν ὀμορφῶν παραιμιθῶν τοὺς ραψωδοῦς, ὦ Κόρη,
κ' ἐπλεξῆς τὸ στεφάνι Ἐσὺ ποὺ εἶν' ἀπλεχτο ἀπὸ χέρια.

ψηλότερη ἀπ' τοὺς οὐρανοὺς, τῆς γῆς τὸ θεμέλι εἶσαι!

Αὐθαίρετο εἶναι, καθὼς εἶπα, τὸ θησαύρισμα τοῦτο· κι ὅμως κυττάξτε: συνθέτει ἕναν ὕμνον ποὺ θυμίζει ἀνάλογα ἀθλήματα βυζαντινῶν ὑμνογράφων. Εἶναι ἕνας θερμὸς χαιρετισμὸς συνθεμένος ἀπὸ ἐπάλληλες στιγμὲς θρησκευτικῆς κατάνυξης καὶ μυστικῆς προσήλωσης πρὸ τὴν Δέσποινα τῶν στοχασμῶν τοῦ Βουλγαροχτόνου ποὺ κάθε τόσο διακόπτει τὴν ἀφηγηματικὴν ἐξομολόγησίν του, σάμπως γιὰ ν' ἀφίση λεύτερη ἔξοδο στὴν εὐλαβικώτατη λατρεία ποὺ τὸν κατακλύζει. Νομίζεις κάθε τόσο πὼς ἡ ψυχὴ τοῦ ἐξομολογούμενου φτάνει καὶ σπαρταρᾷ στὰ χεῖλη καὶ σταματᾷ τὸ λάλημα τὸ ἄλλο γιὰ ν' ἀναπέμψῃ τὸν ὕμνητικὸ τῆς χαιρετισμῶ.

Πρῶτη κραυγὴ, πρῶτο σάλεμα τοῦ λογικοῦ, ὁ πόλεμος. Εἶναι ἡ κυρίαρχη σκέψη τοῦ ποὺ ζευγαρώθηκε μὲ τὴν πράξη τῆς ζωῆς του: ὁ Πόλεμος. «Καὶ ὅπου ρίχνω τὸ μάτι, ὅπου γυρνῶ τὴ θύμησι, ὀλοένα τὸν πόλεμον θὰ στοχαστῶ». Κι ὁ Βασιλιάς ἀναθυμᾶται...» Ὅλη ἡ ζωὴ τοῦ Αὐτοκράτορα, μὲς' ἀπ' ὅλες τὶς περιπέτειες ποὺ πέρασε καὶ τὶς δοκιμασίες ποὺ τράβηξε. Σὰ νὰ τοῦ παρουσιάζωνται ὅλα του ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ μάτια του μὲ ἀστραπῆς καὶ γοργάδα καὶ ἀναλαμπή. Στοχασμοὶ του κ' ἔργα του...» Αὐτὰ λέει ὁ Ποιητὴς στὴν περίληψή του. Ἀναθυμᾶται, λοιπόν, ὁ Βουλγαροχτόνος τὴν καταγίδα τῆς ζωῆς του... Καλάσματα καὶ σεισμοὶ ξεριζωτές, ἀντάρες κ' αἵματα, κι ὁ θάνατος, ὁ θάνατος ποὺ τ' ἀποσκεπάζει ὅλα ὡς πάγος σκληρὸς. Σκληρὸς θύμησις σκληρῶν πραγμάτων. Κάποτε. ἡ θωρακισμένη τούτη ἀπὸ τὸν οἶχτο ψυχὴ νοιώθει τὸ χάιδεμα τῆς τρυφεράδας. Βλέπει ἕναν τοῖχο, ἀπομεινάρη ἀπὸ σπῆτι τρίψηλο, ἀπαλὰ ἀκουμπησμένον στοὺς κλάδους ποὺ τοῦ ἀπλώνει φιλόστοργα ἀντιστύλια ἕνας πλάτανος...

Κ' εἶπα μὲς στὴν ψυχὴ μου
τρυφερέμενα ἐγὼ ὁ σκληρὸς: Κάποιες χλωρὲς ζωοὺλες
ἀπὸ τὸν ὀλεθρο ἀγγιχτῆς, ἔτσι, ὅταν τὰ μεγάλα
λαβῶνται καὶ ρεῦνουν, βοηθᾶνε τὰ μεγάλα
καρπῶντας τὰ ἀπὸ τὸ χαμὸ, κι ὅσο ἀπλερες κι ἦσαν εἶναι
κρατῶντας τὰ ἀπὸ τὸ χαμὸ, κι ὅσο ἀπλερες κι ἂν εἶναι.
Τέτοιο ποτὲ δὲν ἤγυρα ἐγὼ στὴ ζωὴ μου ἀντιστύλι.

Γιατὶ μέσα στὴν ψυχὴ του ἐνοιώσε κι αὐτὸς

συχνά τὸ ράγισμα καὶ τὸ τραῦμα. Ἡρεμῆ δὲν ἦταν ἡ βασιλεία του καὶ μέσα στὸ δικό του σπῆτι τὰ αἵματα δὲν ἔλειψαν. Μὰ κανένα τρυφερό χέρι δὲν εἶδε ν' ἀπλώνεται ἀπὸ γύρω του, ἀντιστύλι. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ψυχὴ του θεωρακίστηκε ἐναντία στὴ συμπῶνια καὶ στὸ ἔλπος. Ἐξῆσε σκληρὸς καὶ ντύθηκε τὴν παρῶπλῖα τοῦ ἀδυσώπητου. «Ἀπὸ μένα πόλεμος, πάντα πόλεμος μὲ ξένους καὶ δικούς μου.» Γιατί δὲν ἦτανε μόνο ἡ Ἀραπιά, ὁ Ροῦσος, ὁ Βούργαρος, οἱ Φράγκοι, οἱ Ἰβηρίτες, οἱ Βερμανοὶ, οἱ δυτικοὶ κ' οἱ ἀνατολίτες. Ἦτανε κ' οἱ ἀδερφοὶ του, οἱ μπιστεμένοι του, οἱ ὑποταχτικοὶ του, σοφοί, ἀρχόντοι, λογοθέτες, δῖβουλοι, κλέφτες καὶ οἱ δυὸ τῆς βασιλείας του πληγῆς, ὁ Βάρδας Φωκάς κι ὁ Βάρδας Σκληρὸς. Μὰ στὸ κάτω-κάτω τοῦτοι ἦσαν οἱ ὀχτροί, εἴτε μακρυνοὶ εἴτε κοντινοὶ του, εἴτε στὰ σύνθρα εἴτε τὸ παλάτι του, μὰ ἦταν ἀκόμα κ' ἕνας ἄλλος πόλεμος...

Κι ὁ ἀπολόγητος πόλεμος κι ὁ πρὸ βαρὺς ἀγώνας, τοῦ ἴδιου ἐμένα ὁ πόλεμος μ' ἐμένασε τὸν ἴδιο !

Μεγάλος ὁ ἀγώνας τοῦ βασιλιᾶ μὲ τὴν ψυχὴ του. Πῶς ἦταν καὶ πῶς ἔγινε ; Τοῦτο ἦταν τὸ θαῦμα τῆς Παναγίας τῆς Ἀθηνιώτισσας. Μὰ ὡσότου φτάση στὸ σημεῖο τοῦτο πέρασε ἀπὸ μεγάλη δοκιμασία, ἀπὸ μεγάλον ἐσωτερικὸ κλονισμό. Ὁ Βουλγαροχτόνος ἦταν ἀνάγκη νὰ καταχτήση ἐσωτερικὰ, νὰ ἀφομοιώσῃ ψυχικὰ τὴν ἴδια του τὴ Μοῖρα. Γιατί μᾶς τὸ λέει ὁ Ποιητής—καὶ στοὺς στίχους αὐτοὺς κλείνεται τὸ μυστικὸ τῆς δυνατῆς ψυχῆς :

“Ὅ,τι κι ἂν εἶμουν, γίνηκα νὰ βασιλεύω, κ' οἱ ἄλλοι μικροί, μεγάλοι, νὰ μ' ἀκούν, γιὰ τὸχει γράφει ἡ Μοῖρα, γιὰ τὸγραφε τὸ χέρι μου” σὰ Μοῖρα εἶναι καὶ κείνο.

«Ὁ Βασιλιάς—ἐξηγεῖ ὁ Παλαμᾶς—εἶδος Ὑπεράνθρωπου ἥρωα τῆς δύναμης ποὺ γίνεται, κατὰ τὴν περίστασι, ὁ ἴδιος νόμος στὸν ἑαυτό του». Μὰ κάθε ἄνθρωπος περνᾷ μιὰν ἐποχὴ τῆς ζωῆς του ὅπου ὁ κανὼνας τῆς ἀρετῆς καὶ ὁ σιδερένιος νόμος τῆς αὐτοπειθαρχίας εἶναι ἀνίσχυροι νὰ δαμάσουν τὸ πάθος, τὰ πάθη τῆς νεότητος. Ὅλα αὐτὰ τὰ σύμβολα καὶ τὰ ἐμβλήματα τοῦ βίου ποὺ στήνει ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὸν ἑαυτό του, διαγράφοντάς του τὴν πορεία, εἶναι καρποὶ τῶν ὥριμων χρόνων. Ὑστερα, ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς συνεισῆς θεωρημένα ὅλα τοῦτα τὰ φερσίματα κι ὅλες οἱ ἀλαφρομυαλίες, λαγιαζόνται «παραπατήματα» καὶ «κρίματα». Μὰ στὸν καιρὸ τους εἶναι τὸ χρῶμα τῆς ζωῆς. Θέλουμε δὲ θέλουμε τὰ φέρνουμε σὰν ἀχρείαστη ἀποσκευή, μὰ παρ' ὅλα τοῦτα τὴ φέρνουμε τὴν ἀποσκευή. Καὶ εἶναι ἴσως τὸ μόνο βαθμόμετρο γιὰ νὰ σταθμίζουμε τὴν κατοπινὴ μας «φρονιμάδα». Ὁ Βουλγαροχτόνος ἐξῆσε κι αὐτὸς τὰ νεῖατα του καὶ κυλίστηκε «στῶν παθῶν τὴν κυλίστρα» μ' ὄλους τοὺς ἄλλους ἀξεχώριστα.

Καὶ στρατολάτῃ τοῦ χαμοῦ κ' ἐμένα μὲ γνωρίσαν οἱ ἀνέμοι, τὰ δροσόπαγα, τὸ κάμα, τὸ μελίμι, ξηφαντωτῆ, ξενυχτιστῆ καὶ τρελλοχαροκόπο, κάτω ἀπὸ τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ καὶ μέσα στὰ κουβούκλια, σὲ μονοπάτια, σὲ σπηλιές, λασκώματα, λαγκάδια. Καὶ τὰ καλοπεράσματα κ' οἱ ἀκαματιές μὲ ξέρουν, στὰ κονταροχτυπήματα καὶ στὰ τρυκαλιστήρια,

τῶν ὄλαφιῶν κυνηγητῆς, καὶ τῶν κυράδων κλέφτης. Μὰ κ' οἱ ἀγκαλιές οἱ ἀχόρταγες κ' οἱ ὀλονυχτιές μὲ ξέρουν. ἀνοιχτέρης, ξεθευτῆς ἀκράταγος, τὰ πάντα.

Κι ἀξάφνα ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τοῦ φώναξε : «Στάσου». Καὶ καθὼς τὸ ἄρμα ποὺ πάει κατὰ γκρεμοῦ μὲ μιὰ δυνατὴ στροφὴ ξαναγυρίζει, μαζί ἄρμα, ἄλογο κι ἄρματοδρόμος, στὴν πλατωσιὰ τοῦ δρόμου, ἔτσι, σὰν ἀπὸ μιὰν ἀστραψιά τοῦ νοῦ κι ὁ Βουλγαροχτόνος ἀφίσε τὸ γλεντοκόπημα—«τ' ἀναποφάσιστα, τὰ ὀκνά, τὰ γλιστερά, τὰ σάπια»—κι ἀπὸ τὶς βαλτοθάλασσες κι ἀπὸ τὰ ρήχια ξανοίχτηκε στὰ πέλαγα γιὰ νάβρῃ τὴ φουρτούνα. Ἀπὸ τὴ μικρὴ κι ἀσήμαντῆ καὶ στενὴ ζωὴ, ξάνοιξε, ὅλος μάτια, τὴν ἄλλη τὴν πλατεία ζωὴ μὲ τοὺς πλατειοὺς κ' ἐπώδυνους ἀγῶνες. Θυμᾶται τὸν Βάρδα Σκληρό, τὸν Βάρδα Φωκά ποὺ μὲ τὶς τρομερὲς ἀνταρσίες τους συγκλόνισαν τὴν αὐτοκρατορία, μὰ ποὺ συνάμα συγκλόνισαν καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ Βασιλιῶ. Καταραμένοι μὰ κ' εὐλογημένοι γιὰ αὐτοὶ τὸν ξύπνησαν, αὐτοὶ τὸν προίκισαν μὲ τὰ μάτια ποὺ πρὶν δὲν εἶχε...

Κι ὁ Βουλγαροχτόνος ξαναπιάνει πάλιν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν ἱστορία του. Συλλογίζεται πῶς «πρωτόβγαλτος κι ἀθάρευτος κι ἀκάτεχος τοῦ κόσμου» στηρίχτηκε στὸν συνονόματο Παρακοιμώμενο του, τὸν πρωθυπουργό του. Ἐννοεῖ τὸν περίφημο Βασίλειο τὸν Εὐνοῦχο, τὸν Πρόεδρο τῆς Συγκλήτου, τὸν πραγματικὸ κυβερνήτη τοῦ κράτους καὶ στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ Τσιμισκῆ. Ὁ Βασίλειος κυβερνοῦσε ἀντὶς γιὰ τὸν νεαρὸ βασιλιᾶ, πρωτόβγαλτο κι ἀκάτεχο. Μὰ τὰ μάτια του ὀλάνοιχτα.. «Τράβα ὀμπρὸς ! Κ' ἐγὼ θὰ σ' ἀγνωτεύω ἤσυχκα καὶ σπουδαχτικά... γιὰ νάρθῶ κατόπι σου στὸ δρόμο.. νὰ φτάσω ὅπου δὲν ἔφτασες καὶ νὰ σὲ ξεπεράσω !» Ἔτσι σκεφτόταν ὁ Βουλγαροχτόνος. Ὁ Παρακοιμώμενός του τὸν δασκαλευε :

«Ἡ ζωὴ σὰν τὸν ἀγῶνα μέσα στὸν ἀγῶνα μόνο οἱ πολλοὶ ἀγωνίζονται, μὰ οἱ διαλεχτοὶ ἀγνωτεύουν, κι αὐτοὶ εἶν' ἀπάνου ὀπ' τοὺς πολλοὺς».

Ὅμως ἄλλο ἦταν τὸ ἐμβλημα ζωῆς τοῦ Βουλγαροχτόνου :

πρὸ ἀπάνου ἀπὸ τοὺς διαλεχτοὺς οἱ δυνατοί, πρὸ ἀπάνου οἱ δυνατοὶ ποὺ ὀρθώνονται καὶ ποὺ ξανοίγουν πρῶτα στοχαστικά, ἀκατάδεχτα, γαλήνια, φροντισμένα, στὸν τσίρκο κάθε ἀγωνιστῆ καὶ κάθε ἄρματοδρόμο, πάντα παραμονεύοντας καὶ πάντα καρτερώντας γοργὸ καὶ δέξιο τὸν καιρὸ γιὰ νὰ χυμῆσουν οἱ ἴδιοι, ἀγωνιστάδες ἔτοιμοι, δασκαλεμένοι σὲ ὅλα, γιὰ τὰ σφιχτοπαλαίματα καὶ τοὺς μακρινοὺς τοὺς δρόμους.

Σάμπως πολὺ καιροσκόπος καὶ ὑπολογιστικὸς καὶ ὅς ποῦμε τὴ λέξη : ὑπουλος, μοῦ φαίνεται αὐτὸς ὁ τύπος τοῦ δυνατοῦ ποὺ ὑψώνει σὲ πρότυπο ἀρετῆς ὁ Ποιητής. Ὅμως δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει ἡ ἀτμόσφαιρα ποὺ μέσα σ' αὐτὴν πλάθονται καὶ σφυροκοποῦνται οἱ ἠθικὲς ἀξίες—ἡ ἀτμόσφαιρα ἡ βυζαντινὴ, ἡ κορεσμένη ἀπὸ τὸ δόλο, τὴν πονηριά καὶ τὴν ἀπάτη, τὴν ἀμετρη φιλοδοξία, ὅλα τοῦτα ζευγαρωμένα μὲ τὸ ἐγκλημα. Ὁ Βασίλειος, ὅσο κι ἂν ἦτανε τύπος ἐξαιρετικός, δὲν μπορούσε νὰ ἦταν κι ὀλοτελα ξένος στὸ ἠθικὸ κλίμα τοῦ περιβάλλοντός του. Μὰ ἡ φιλοδοξία του δὲν εἶναι ἀπὸ στόφα παρακα-

τιανή. Είναι περηφάνεια ἀπὸ ἀλκή ψυχῆς. Δὲν ἦταν δυνατό ν' ἀνεχθῆ νὰ εἶναι στό πλάι τοῦ Παραδυνάστη του δεύτερος κ' ἐκεῖνος μπροστά του πρῶτος! Δὲ θά διστάσῃ νὰ τὸν παραμερίσῃ, τσεκούρι πού τὸ κέδρα θερίζει, γιὰτ' ἡ καρδιά του ἀτσαλώθηκε στὸν ἀγῶνα καὶ δὲν γνωρίζει τὸν οἶχτο...

Μία μου κάτι πέθανε. Καὶ κάποτε θυμῶμαι πὼς ξόδι ετοίμασα λαμπρὸ μᾶς λυγρῆς καὶ πήγα κ' ἔσκαψα καὶ τὴν ἔθαψα κ' εἶσαυν ἴσῳ καρδιά μου.

Ἡ συμπόνια εἶναι ἡ ἀδυναμία τῶν ἀδύνατων—κι ὁμως εἶναι ἡ ἀρετὴ τῶν χριστιανῶν. Ἡ σκληρότητα εἶναι ἡ δύναμη τῶν δυνατῶν. Κι ὁ Ποιητὴς μᾶς προειδοποιεῖ πὼς ὁ μέγας ἀγῶνας τῆς δεόμενης ψυχῆς βρίσκεται σὲ τούτη τὴν ἀντιμαχία τῆς τρανῆς ἀδιαλλαγίας καὶ τῆς χριστιανικῆς ἐγκαρτέρησης. Σὲ τοῦτο τὸν δραματικὸν ἀγῶνα ὁ Βουλγαροχτόνος ζητάει νὰ κρατήσῃ τὴν ἐπικίνδυνη ἰσορροπία, τῆς τρανῆς ζωῆς μὲ τὴν ἀσκητικὴ ταλαιπωρία. Κύρης τοῦ πλοῦτου, ἔχει τὴ φτώχεια καλὴ του. Σύνεργο τοῦ χαλασμοῦ καὶ τῆς ἀσωτίας ὁ πλοῦτος, τὸ χρυσάφι. Μὰ τῆς λάμιας τούτης τὰ μάδησε τὰ φτερά. Ἀπὸ κοντὰ του ἔβιδε ὅ,τι θά μπορούσε νὰ πλάθῃ τὴ σκλαβιά καὶ νὰ σφυροκοπᾷ χαλκᾶδες—κι ὅσα ἀνόητα ζητᾶν νὰ τὸ ποδίσουν τὸ τρέξιμο τοῦ δυνατοῦ». Λυτρωμένος ἀπὸ τ' ἀδεία ὀρμηνέματα τοῦ φύλου «καὶ πρῶτ' ἀπὸ τὴ βρωμερὴ λαχτᾶρα τῆς γυναίκας». Ἔγινε, καθὼς λέει, ὁ μαυροφόρετος καλόγερος τοῦ ἔργου πού ὅλο τραβᾷ μὲ τὸ σταυρὸ μπροστά καὶ μὲ τὴ σπάθα». Γυμνὴ τῶρα ἡ ψυχὴ του ἀπὸ τὰ τρυφερά καὶ ἀπὸ τὰ χαῦνά, γυμνὴ, σκληρὴ, τραχεῖα καὶ ἀντρίκεια. Ἀπὸ πάνω του πέταξε διαμαντικά καὶ πορφύρες, «τ' ἀκριβὰ σαγιά καὶ σκαραμάγκια». γιὰτ' ὅλα τους ἦταν ἀταίριαστα καὶ ἀνάξια τῆς ζωῆς του πού «ἀστόλιστα καὶ ἀσκητικὴ κ' ἐλέφτερη πάει πρὸς τὴν ἰδέα πανύψηλη καὶ ἀνεβαίνει πανάλαφρη...»

... Νοῦς καὶ Ψυχὴ, καὶ σάρκα, καὶ ὄψη καὶ ὄρα, μίαν ἀρμονία πολύφωνη πού ἀνάλλαγη κρατιέται, καὶ ὁ πρωτοψάλτης εἰμ' ἐγώ.

Κ' ὕστερα, σάμπως νὰ θέλει ὁ Ποιητὴς νὰ δείξῃ τὴν ἥρωικὴ κατάκτηση τοῦ Βουλγαροχτόνου, κατάκτηση τῆς ψυχῆς πού ἔγινε μὲ τὸν τραχὺν ἀγῶνα ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς πλήθιους πειρασμοὺς τῆς πολυδοξασμένης, τρανῆς, ζωῆς του, ὀδηγᾷ ἐπιδέξια τὴ σκέψη τοῦ ἥρωα στὸ νωθρὸ, γυναικωτὸ ἀμοιαστὸ ἀδέρφι του, τὸν Κωνσταντῖνο, πού γλεντοκόπος «μεθὰ καὶ ἀπὸ βαρεῖα καὶ μάταια στὶς ἀγκαλιές μὲ τοὺς μικροὺς καημοὺς μὲ τὰ τραγούδια». «Ὁ κληρονόμος μου εἶν' αὐτός», συλλογιέται καὶ τρέμει ὁ Βουλγαροχτόνος μὴ καὶ τὸ δικό του τὸ σπαθὶ τὸ κληρονομήσῃν τ' ἀδύναμα ἐκεῖνα χέρια. «Θά πέσῃ ἀπὸ τὸ χέρι του, καὶ θά τὸ συνεπάρῃ ποιὸς ξέρει, ποιὰ νεροσυρμὴ. Μιὰ θλιβερὴ καὶ τρομερὴ συνάμα σκέψη περνᾷ ἀπὸ τὸ νοῦ του, βλέποντας στὰ θολὰ μελλούμενα τοῦ βασιλείου τοῦ τὴν κατάντια του σὲ χέρια ἀνάξια. Ἀνατριχιάζει μὲ τὴν ἰδέα πὼς μπορεῖ νὰ

... τ' ἀρπάξουνε μιὰ μέρα τὸ σπαθὶ μου, γιὰ νὰ χτυπήσουνε μ' αὐτὸ τὰ σπλάχνα μου στὴ γῆ μου!

Αὐτὴ ἡ τελικὴ φράση: «στὴ γῆ μου» Ἰδιαδηλώνει ὅλο τὸν πόνο τοῦ Βουλγαροχτόνου γιὰ τὴ γῆ πού τῆς στάθηκε ἀκρίτας καὶ ἀπελάτης.

Ὁ Διγενὴς γιὰτ' εἰμ' ἐγώ, γιὰτ' εἰμ' ἐγώ ὁ Ἀκρίτας. Τραβῶ πρὸς τὴν Ἀνατολὴ καὶ πάω κατὰ τὴ Δύση, κα' ὅπου κλεισοῦρα καρτερῶ καὶ στέκομαι ὅπου πόρτα, καὶ ὅλο κρατῶ στ' ἀπόμακρα μὲ τὴ γυμνὴ ρομφαία τῆς Ρωμοσύνης τὸν ὀχτρό, τὸν ἀπίστο τοῦ θρόνου.

Ἡ ἐξομολόγηση τοῦ Βασιλιᾶ ἀρχίζει, καθὼς εἶδαμε, μὲ τὴν ἀναπόληση τῶν πολέμων του. Ὁ Ἐνατος Λόγος τερματίζεται μὲ μίαν ἐπιστροφή στὸ ἴδιο κεντρικὸ σημεῖο: στὸν πόλεμο, τὸν ἀέναιο πόλεμο, γιὰ τὴ συντήρηση τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ ἐξομολογητικὴ δέηση δὲν εἶναι δέηση χριστιανοῦ. Εἶναι δέηση πολεμιστῆ. Κι ὁ ἀγῶνας μὲ τὴν ψυχὴ του εἶναι, μᾶς εἶπε, καὶ αὐτὸς ἕνας πόλεμος. Ὁ σκληρότερος.

(Συνεχίζεται)

AIM. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΣ

